

ПРИЛОЗИ

УДК — 340.13 +001

*др Драгољуб Кавран,
редовни професор Правној факултету у Београду*

ПРАВНА РЕФОРМА И САВРЕМЕНА ТЕХНОЛОГИЈА

— Четврти међународни конгрес правника
посвећен правној информатици —

У Риму је од 16 — 21. маја одржан Четврти међународни конгрес: „Информатика и право“. Учествовало је 1700 правника из више од шездесет земаља. Поднето је 660 реферата, радило се у десет комисија. Било је могуће истовремено пратити рад у две комисије јер је сваки учесник добио уређај помоћу кога је могао да бира канал и слуша дискусију у другој дворани, пратећи истовремено расправу у просторији у којој се налази. У главној дворани Конгресне палате у Риму био је инсталиран и велики екран на коме су се могли пратити важнији догађаји на Конгресу.

Анализи су биле подвргнуте практично све гране права од Римског права до права заштите човекове средине. Изванредна организација Врховног суда Италије омогућила је да се на Конгресу прикаже тренутно стање у развоју правне информатике и резултата који су постигнути у компјутеризацији било које гране права у свету.

Југословени су учествовали са пет реферата који су прихваћени и објављени у материјалима Конгреса. Тиме се показало да, бар донекле, „држимо прикључак“ у процесу развоја права, вероватно најбржем који се икада десио. Након Конгреса, свих пратећих изложби опреме и софтвера, који су у другим земљама у употреби у раду судова, тужилаштва, адвоката и органа управе, остаје неизбрисиви утисак да се овом подручју код нас мора посветити много већа пажња ако не желимо да заостанемо за светом. Ово је утолико опасније јер се већ образују међународне мреже протока правних информација и података из којих не смемо бити искључени уколико не желимо да се, загледани у прошлост, интелектуално и технолошки провинцијализујемо.

а) Држава и компјутери

Прва секција Конгреса имала је за тему: „Основне дужности државе у области компјутеризације“.

Обиље реферата омогућило је да се прикаже основно стање у свету, панорама и поља утицаја компјутера на подручју јавног права, посебно организације државе, што је омогућило дефинисање принципа на којима треба да почива усклађен однос између инвазије компјутерске револуције, огромног повећања броја прописа и потребе за уредним, цивилизованим друштвом које карактерише сређено, ефикасно право. У процесима савлађивања сложености и проблема уставности и законитости правни информациони системи постају незаменљиви.

б) Везе између историје, филозофије и теорије права

Друга секција је била посвећена примени компјутерских наука у проучавању Римског права и других права старине, институција и веза средњовековног и модерног права, укључујући утицај компјутера на Канонско право, посебно на филозофију и општу теорију права.

Ова секција је била зачуђујуће занимљива: и правници који се по природи ствари баве најсавременијим областима где су продор нових технологија и модерна организација жи-

вота већ проузроковали дубоке промене (управно право, грађанско право, право индустријске својине, еколошко право и сл.) са великим и нескривеним задовољством су пратили нов начин на који се интерпретирају Гајеве Институције, Пандекта, право старе Грчке или Египта. Почели су се препознавати прапочеци. Нове могућности које компјутери могу остварити у истраживању старих права тек се откривају.

в) Област радног права

Предмет треће секције Конгреса била су питања радног права. Дискутовано је о оснивању банака података о запосленима, о могућности употребе података при запошљавању и унапређивању као и о чињеници да одвојено прикупљање и вођење података о појединцу на разним местима без узајамне везе није исто што и концентрација података на једном једином месту, услед чега слика може постати битно другачија. Истраживало се искуство стечено у употреби аутоматске обраде података анкета о мишљењима радника, процесима отказа као последице стварања технолошких вишкова, праву синдиката да сазна и употреби компјутеризоване податке о несрећама и заштити радника који раде на видео-терминалима.

г) Криминал и комјјушери

Четврта секција је била посвећена темама које је развој компјутера увео у праксу на подручју Кривичног права и кривичног поступка.

Ово питање је обрађено у неколико радова који уопштено показују италијанску и европску ситуацију, а детаљно ситуације у Шведској, Швајцарској, Холандији и Француској. Такође је представљен и занимљив рад који показује остварења и пројекте у развоју употребе компјутера у Тунису, Алжиру и Мароку.

Важни радови су се односили на кривичноправну страну заштите приватности у Италији, Француској и Немачкој. Неки радови су се односили на разне аспекте ситуације у Италији подвлачећи значај употребе компјутера у сложеним случајевима кривичног поступка. Специјална пажња је посвећена *softveri* који је употребљен и компјутеризацији вођења записника у кривичним поступцима. Детаљније је обрађено искуство Врховног суда Италије. У другим радовима је приказана примена компјутера у поступцима у САД, на Куби, у Швајцарској и Финској.

д) Област привредног права

Пета секција је обрађивала област привредног и трговачког, меничног и чековног права, као и проблеме у вези са куповином и продајом акција. Три рада су се односила на питање дематеријализације акција, тј. нестанка њихове „папирне“ природе. За нас овај проблем није бар за сада, од значаја.

Сектори банкарства и осигурања су ти у које су се компјутери највише пробали последњих година и у извршавању банкарских операција и у организацији укупне делатности банака: трансакцијама свих врста, евиденцијама, комуникацијама, стварању најразноврснијих база података.

е) Ново право: екологија, здравље, енергија

Могуће је извући следеће закључке на основу радова представљених на шестој секцији на којој је реферисано о проблемима компјутеризације еколошког, здравственог, саобраћајног и енергетског права. Прво, ова подручја се изванредно брзо развијају; друго, прописи су интернационализовани јер загађења прелазе границе, баш као што је и саобраћај интернационализован у великој мери; треће, ради се о интердисциплинарним областима где је значај унакрсне и истовремене употребе информација велики. Тема о човековој средини је изазвала велико интересовање; поднет је велики број радова и за чуђење је колико

мало пажње посвећујемо код нас материјалном праву у тој области, да о компјутеризацији и не говоримо.

Неке базе података о заштити човекове средине већ постоје (нпр., ENLEX база података) на нивоу Европске економске заједнице. Ова база података покрива све правне и еколошке аспекте заштите у земљама — чланицама. Међутим, чини се да је потребно да владе пруже већу подршку.

Рад секције је донео сазнања да потреба за компјутерима расте посебно у следећим секторима: храна, опасне хемикалије, хидрогеолошка ограничења, загађеност ваздуха, воде, земље. Први територијални компјутерски системи већ функционишу у регионима употребљавајући систем „пуног текста“.

е) Компјутери и функционисање власћи и управе

Седма секција је била посвећена питањима аутоматске обраде података неопходне у раду јавне управе, судске администрације и судова, Сената и Парламента. Компјутеризација је захватила у потпуности рад ових институција: у Италији електронски рачунски центри постоје и у општинским судовима, слично је и у другим земљама Европске економске заједнице, САД и Јапану. Будућност доноси употребу вештачке интелигенције и рад експертских система, правни информациони системи већ су незаобилазна основа рада судова код којих је време потребно за доношење пресуда драматично смањено. Парламенти располажу обиљем података који извиру из националних мрежа услед чега одлучивање почиња на знатно широј информационој основици — више се зна и мање греша. У управном поступку се прелази на аутоматско доношење решења на основу података који се налазе у јединственим базама података и тиме се знатно бржим задовољавањем потреба грађана демократизује поступак, повећава тачност и смањује могућност грешке и у поступку контроле аката обезбеђује више времена за рад „sine ira et studio“.

ж) Области међународног права

Осма секција се односила на проблеме међународног права и међународног преношења података. Ово је подручје где су иновације у праву највеће: државе и мултинационалне компаније, грађани и организације ступају непрекидно у све већи број контаката. Дефинисати међудржавну границу више није једноставно, јер чланство у међународним мрежама података не познаје појам границе, па чак ни суверенитета. Проблем је језик али се и та питања сада убрзано решавају.

з) Информатика и организација правосудне управе и правних библиотека

Девета секција је била посвећена организацији судске администрације и припреми судских одлука. Посебну пажњу је привукла судска статистика и обрада судске праксе: збирки пресуда судова као извора информација. Значајна тема била је и аутоматизација правних библиотека услед којих ће бити повећана употребљивост информација које садрже а које се класичним начином више не могу оптимално користити у процесу унапређења права.

и) Увођење експертских система и аутоматизација у процесу припреме нацрта прописа

Експертски системи и примена вештачке интелигенције веома су важни за будући развој права. Аутоматизована анализа правних текстова открива несагласности и индиректне појаве неуставности и незаконитости брже и потпуније него што се то може учинити простом анализом са граматичким, логичким, лексичким, социолошким или историјским размачењем. Остаје више времена за креацију. Осим тога, појава компјутерског моделовања олакшава припрему текста и штеди време најспособнијих и тиме највреднијих стручњака. То су била основна питања десете секције.

Општи је утисак да је Четврти конгрес показао како се правна информатика експлозивно развија. Компјутерска „неписменост“ постаје прескупа: за две године начињен је напредак који је готово невероватан. Делимично, то је у вези и са смањењем цене опреме: цена компјутерске опреме опала је у последњих 25 година као да, је нпр, ролс-ројс дошао на цену од око 200 долара. Све постаје брже, тачније, лакше и потпуније ако се може урадити путем компјутера. Треба се окренути у правцу одакле долази прогрес. Међутим, не треба заборавити да рафиниране способности људског мозга и, нарочито етика, не могу бити симулиране компјутером. Стога и напредак треба видети у могућности да се правници ослободе рутинских, репетитивних послова, да своју меморију вежу за банке података а не за конкретне идеје, догађаје или појединачна решења. Започиње ера номотетског мишљења, откривања законитости дешавања, а не идеографског описивања, дескрипције и на њој заснованој анализи — чиме су се тако елегантно одликовали правни писци Европе и, нарочито, Француске.